

Н. С. ГАРДЗІЕНКА

**МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАЙ БІБЛІЯТЭКІ ІМЯ Ф. СКАРЫНЫ Ў
ЛОНДАНЕ ЯК СПРОБА ЗАХАВАННЯ КУЛЬТУРНА-ГІСТАРЫЧНАЙ
СПАДЧЫНЫ БЕЛАРУСАЎ У ЗАМЕЖЖЫ**

Прадстаўнікі беларускай эміграцыі пасля Другой сусветнай вайны, што сталі стваральнікамі структураў дыяспар у розных краінах Захаду, адной з мэтаў сваёй дзейнасці мелі захаванне беларускай культуры і яе рэпрэзентацыю для іншых народаў. Беларускія экспазіцыі з выкарыстаннем прадметаў традыцыйнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва былі частымі з’явамі на шматкультурных выставах і фестывалях у Аўстраліі, ЗША, Канадзе і г. д. цягам 1950–1980-х гг. Аднак справай сістэматычнага збірання беларускіх калекцый на Захадзе ніхто не займаўся.

Музей Беларускай бібліятэкі імя Францыска Скарыны ў паўночным Лондане стаў адзіным месцам у замежжы, дзе ад 1950-х гг. сталі назапашвацца прадметы беларускай гісторыі і культуры, створаныя як у метраполіі, гэтак і ў дыяспары.

Першапачаткова экспанаты ў музей траплялі хутчэй спантанна, больш-менш мэтанакіраванае пашырэнне калекцый пачалося ад 1971 г., калі Бібліятэка займела ўласны асобны будынак. Тады пад патрэбы музея быў адведзены асобны пакой, дзе і была арганізавана экспазіцыя. У імкненні захаваць розныя творы і сведчанні беларускай культуры і гісторыі для як мага больш шырокай рэпрэзентацыі ў музеі збіраліся надзвычай разнастайныя рэчы.

У калекцыі ёсць прыклады беларускага народнага ткацтва, вышыванкі, у тым ліку і вышываныя кашулі. Шмат іх даслалі беларускія жанчыны з розных краінаў свету, прычым як аўтэнтычныя беларускія вырабы, гэтак і зробленыя ўжо на эміграцыі. Прыкладам, адмысловы дыванок для калекцыі зрабіла беларуская дзяўчка Апалонія Савёнак. Арыгінальныя ручнік, фартух, кашулю з Моталю пачатку XX ст. перадала Акуліна Хаванская з Аўстраліі, а Язэп Малецкі (таксама з Аўстраліі) даслаў ручнік і дзяржужку, што паходзілі з Міёраў. Падобных рэчаў у музеі назбіралася даволі значная колькасць, разам з разнастайнымі прадметамі беларускага сялянскага побыту [4, с. 433].

Гонарам калекцыі з’яўляюцца сліцкія і гарадзенскія паясы, а таксама пашыты з іх лацінскі арнат. Гэтыя экспанаты былі набыты адмыслова для музея.

Захоўваецца ў Лондане і невялікая калекцыя старажытных манет, у тым ліку з часоў Вялікага Княства Літоўскага (прыкладам, сярэбраны паўгрош 1521 г., а таксама грыўня канца XIV ст.). Яны былі перададзены ў музей беларускім дзеячам з ЗША Юркам Віцьбічам. Іншы эмігрант Кастусь Мярляк дадаў да калекцыі банкноты, выпушчаныя ў 1918 г. у Слуцку, Магілёве, Гомелі [4, с. 448].

Асобную каштоўнасць складае калекцыя паштовых марак з часоў Беларускай Народнай Рэспублікі 1918–1922, а таксама маркі, што выдаваліся на эміграцыі і ў

СССР і мелі беларускія матывы. Захаваліся і ўнікальныя маркі, што друкавала ў 1971 г. Згуртаванне беларусаў у Вялікабрытаніі ў часе паштовага страйку. Ёсць таксама шмат прыкладаў разнастайных беларускіх дакументаў прыватных асобаў з розных часоў, ганаровыя адзнакі, медалі і інш.

У музеі Бібліятэкі імя Ф. Скарыны ў Лондане захоўваецца больш за сотню рэдкіх геаграфічных картаў, каля паловы з іх XVI–XVIII стст. Сярод іх карта ВКЛ Меркатара 1600 г., карта Г. Гонды 1613 г. – копія вядомай Радзівілаўскай карты ВКЛ, карта езуіта Няпрэцкага 1740 г. Атлас Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага 1772 г., створаны Рышцы-Зеноні для князя Ябланоўскага, быў спецыяльна набыты ў Парыжы. Сярод картаў больш позніх часоў – карта 1919 г. Доўнар-Запольскага. У 1960–1970-х гг. менавіта наяўнасць калекцыі старых картаў прыцягнула ў бібліятэку вялікага іх знаўцу, але палітычнага праціўніка стваральнікаў кнігазбору Віктара Астроўскага. Цікаваць да рарытэтаў перамагла, і В. Астроўскі не толькі вывучыў наяўную калекцыю і апублікаваў з яе выкарыстаннем кнігу *The Ancient Names and Early Cartography of Byelorussia* (Лондан, 1968, 1969, 1970, 1971), але і пакінуў тут ўласную калекцыю картаў. Сярод апошніх была арыгінальная: карта ВКЛ Мікалая Крыштофа Радзівіла 1647 г., а таксама карты Рэчы Паспалітай, выдадзеныя ў Амстэрдаме (1700), Парыжы (1708) і інш. [4, с. 447–448].

Асаблівую катэгорыю складаюць экспанаты «савецкай лагернай» тэматыкі. Так, крыж, з якім беларус Дамінік Аніска прайшоў сталінскія лагеры, і скрынку, дзе а. Язэп Германовіч захоўваў у часе

зняволення святых дары, перадалі ў музей самі іх уладальнікі. Важнае месца займае і турэмная кашуля Ларысы Геніюш, перададзеная ў Музей сынам паэткі Юркама.

Цікавую гісторыю з'яўлення ў калекцыі амаль паўметравай фігуры ўкрыжаванага Хрыста распавёў захавальнік Бібліятэкі а. Аляксандр Надсан: «*яго [крыж. – Н. Г.] даслаў адзін нямецкі каталіцкі святар. У часе вайны ён, капелан нямецкай арміі, быў у Беларусі і знайшоў гэтую фігуру на вуліцы ў Мінску, куды яе, напэўна, выкінулі з музея. Ён перахоўваў яе шмат гадоў. Даведаўшыся пра беларускага біскупа [Часлава Сіповіча. – Н. Г.], перадаў яе яму, бо, як патлумачыў у лісце, гэтая святыня належыць беларускаму народу*»[5, с. 198].

Паступова папаўнялася і мастацкая галерэя, куды перадавалі свае работы мастакі беларускага замежжа Пётра Сергіевіч (1900–1984), Міхась Наўмовіч (1922–2004), Пётра Мірановіч (1902–1990), Віктар Жаўняровіч (1915–2004) і інш.

Важнае месца ў калекцыі займаюць аўтографы беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, у тым ліку рукапісы твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Гэтыя рарытэты выстаўлены ў музейнай экспазіцыі. Ёсць таксама аўтографы Ларысы Геніюш, Алеся Салаўя, Хведара Ілляшэвіча і іншых беларускіх літаратараў [3, с. 75].

Акрамя ўласна функцыі захавання прадметаў беларускай культуры і гісторыі музей разам з Бібліятэкай імя Ф. Скарыны ў Лондане выконваў і папулярызатарскую функцыю. Яшчэ да пераезду ва ўласны будынак, з выкарыстаннем музейнай калекцыі ладзіліся розныя выставы, што ператвараліся ў важныя культурныя падзеі беларускага жыцця ў Брытаніі. Так, у 1967 г. у Лондане (а пазней у Манчэ-

стэры) была наладжаная выстава да 450-х угодкаў беларускага друку і памяці Ф. Скарыны [2].

10 сакавіка 1968 г. напярэдадні святкавання 50-х угодкаў БНР у памяшканні школы Св. Кірылы ў Лондане была адчыненая іншая выстава, прысвечаная стварэнню і дзейнасці Рады БНР у 1918–1921 гг. Сярод экспанатаў былі карты Беларусі, з пазначэннем месцаў стварэння беларускіх палітычных і вайсковых арганізацый пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г, паездак сябраў ураду БНР, тэрыторый, на якія тэрэтычна распаўсюджвалася ўлада Рады БНР. Экспанаваліся таксама кнігі, выдадзеныя сябрамі ўраду БНР: «Беларусь» (Берлін, 1919) і «Адраджэнне Беларусі і Польшча» Аляксандра Цвікевіча, «Белоруссы і полякі» Кастуся Езавітава (Коўна, 1919), «Беларускае пытанне да часу Версальскай канферэнцыі» (Коўна, 1919) і «Беларускі рух» (Коўна, 1920) Язэпа Варонкі і іншыя. Таксама было французскае выданне «Асноваў беларускай дзяржаўнасці» Мітрафана Доўнар-Запольскага, што распаўсюджвалася сярод удзельнікаў Версальскай мірнай канферэнцыі ў 1919 г. Былі прадстаўлены арыгіналы і фотакопіі часопісаў «Пагоня», «На Чужыне», «Сялянская Доля». Сярод дакументаў і мемарыялаў Рады БНР быў таксама арыгінал ліста Васіля Захаркі ад 17 ліпеня 1920 г. да народнага камісара замежных спраў РСФСР Георгія Чычэрына з пратэстам супраць савецкай палітыкі [6].

Яшчэ адна выстава, ладжаная бібліятэкай, – «Беларуская спадчына ў Лёндане» – (*Byelorussian Heritage in London*) прайшла ўвосень 1972 г. у *Church Farm House Museum* у паўночным раёне Лондану Гендан (*Hendon*). Сярод экспанатаў былі кнігі і рэпрадукцыі, што адлюстроўвалі гісторыю беларускага кнігадруку ад Скарыны да сучаснасці, таксама кнігі пра Беларусь на розных мовах, калекцыя картаў ВКЛ з XVI–XVII стст., старажытныя рукапісы. Асобна былі прадстаўлены сліцкія паясы, беларускія народныя ткацкія вырабы, вышыванкі і кераміка, а таксама іконы і прадметы рэлігійнага ўжытку. На ўсіх экспанатах былі тлумачэнні па-англійску. Акрамя таго, брытанскія арганізатары выставы (супрацоўнікі мясцовай бібліятэкі і музея) выдалі адмысловую брашуру-праграму з інфармацыяй пра Беларусь, Скарынаўскую бібліятэку, а таксама з апісаннем экспанатаў. Выстава, да якой шмат высілкаў прыклаў а. Роберт Тамушанскі, працавала месяц, і яе наведвалі як зацікаўленыя брытанцы, так і групы школьнікаў. Пра яе паведамляла Лонданскае радыё і пісала мясцовая прэса [1].

Акрамя згаданых прынагодных выставаў, варта адзначыць, што музейная калекцыя мае сталую экспазіцыю ў асобным пакоі Бібліятэкі, дзе з ёй рэгулярна знаёміліся і знаёмяцца госці беларускага рэлігійна-грамадскага цэнтру ў паўночным Лондане.

Утрыманне і папаўненне музейных збораў (таксама як і бібліятэчных фондаў) патрабавала адпаведнага фінансавання. Таму кіраўніцтва Бібліятэкі рэгулярна звярталася праз прэсу да беларусаў свету з заклікам складаць ахвяры на падтрыманне ўстановы. Беларусы з розных краінаў даволі рэгулярна рабілі як прынагодныя ахвяраванні на патрэбы Бібліятэкі і музея, гэтак і пакідалі грошы паводле тэстаментаў [7, с. 11]. У спісе ахвярадаўцаў бібліятэкі некалькі дзясяткаў

прозвішчаў, а таму фінансавое існаванне згаданай установы можна лічыць забяспечаным.

Музейная калекцыя, таксама як кніжная і архіўная, патрабавала адмысловага ўліку і ўпарадкавання. На жаль, ад пэўнага часу новыя экспанаты проста перасталі рэгістравацца. Да таго ж у музей ад пачатку 1990-х сталі прывозіць розныя сувеніры з Беларусі, гістарычная і культурная вартасць якіх выклікае вялікія пытанні.

Нягледзячы на тое, што музейная экспазіцыя з'яўляецца неад'емнай часткай Беларускай бібліятэкі імя Ф. Скарыны ў Лондане, на працягу ўсёй гісторыі яна мела хутчэй дапаможнае, другаснае значэнне. Фактычна музей збіраўся прынародна і яго папаўненне не мела нейкай выразна акрэсленай канцэпцыі, што перадвызначыла пэўную эклектычнасць экспазіцыі. Разам з тым, гэты музей вызначаецца унікальным зместам і з'яўляецца адзінай падобнай дзеючай установай на Захадзе, дзе настолькі шырока прадстаўлена як метрапольная, так і эміграцыйная беларуская культура. Да таго ж, створаную эмігрантамі на ўласныя сродкі, гэтую ўстанову саму па сабе можна лічыць помнікам беларускай культуры на Захадзе.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская выстаўка ў Лёндане // Беларус. № 186. 1972.
2. Выстаўка Скарыны ў Лёндане // Божым Шляхам. № 6(105). 1967. С. 13.
3. *Гардзіенка, Н.* Архівы Беларускай бібліятэкі і музея імя Францішка Скарыны ў Лёндане / Н. Гардзіенка // Запісы БІНІМ. № 31. – Нью-Ёрк – Менск, 2008. С. 73–100.
4. *Гардзіенка, Н.* Беларусы ў Вялікабрытаніі / Н. Гардзіенка. – Мінск : Медысонт, 2010. – 620 с.
5. *Надсан, А.* Біскуп Чэслаў Сіповіч: святар і беларус / А. Надсан. – Мінск, 2004. – 300 с.
6. Новая выстаўка ў Беларускай Музеі // Божым Шляхам. №2(107). 1968. – С. 13.
7. *Picarda, G.* The Francis Skaryna Byelorussian Library and Museum / G. Picarda. – London, 1971.